

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрова Л. А. Условия рекреационной деятельности и рекреационные ресурсы / Л. А. Багрова // География рекреационных систем СССР. – М.: Наука, 1980. – С. 12-27.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
3. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін. – Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2010. – 250 с.
4. Герасимів З. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційної сфери в межах Тернопільської області / З. Герасимів // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Географія. – Тернопіль, 2007. – Вип. 1.
5. Буркинський Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / Б.В. буркинський, В.Н.Степанов, С.К.Харичков. – Одеса: Фенікс, 2005.-576с.

Соловій Г.

Науковий керівник – проф. Заставецька О. В.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Поведінка людей формується під впливом установок, які існують у суспільстві, зокрема державною ідеологією щодо суспільних цінностей, системою соціальних чинників і норм, складом суспільних цінностей тощо. Вони визначають ціннісні орієнтири, формують моду і стереотипи поведінки, під впливом засобів пропаганди, соціальних інститутів. Водночас в кожному регіоні чи соціальному колективі діє система чинників, що визначаються складом спільноти, віком та територіальною ідентичністю. Завдяки дії цих чинників формується поведінкове середовище, яке взаємодіє із людиною через її життєдіяльність. В сучасних умовах є ряд чинників, які сприяють формуванню девіантної поведінки молоді. Передусім це відсутність цілеспрямованої соціальної підтримки молоді з боку держави, пропаганда жорстокості і насилля засобами масової інформації, безробіття, доступність та індиферентне ставлення суспільства до вживання алкоголю, тютюну, наркотиків. Значна частина молоді має низьку самооцінку, в них нерідко відсутня власна життєва позиція, вміння критично мислити та ін. Все це неоднаково виявляється у міських і сільських поселеннях і значною мірою визначається демосоціальним чинником, рівнем культури і релігійності сім'ї, її освітнім рівнем, якістю життя тощо. Всі вони у сукупності з загальнодержавними чинниками зумовлюють на кожному етапі суспільного розвитку низку проблем. В сучасних умовах це молодіжне безробіття, споживацький характер поведінки, деформація моральних норм і цінностей.

Демосоціальний чинник є визначальним у формуванні соціальної поведінки населення. Він характеризує зміни чисельності населення, процеси його відтворення і руху, особливості складу (статевого, вікового, національного, професійного, культурного, освітнього), міграційні процеси, що мають місце у районі, рівень зайнятості населення, особливості розселення людей у різних типах поселень. За чисельністю населення Тернопільщина займає передостаннє місце серед областей України. За даними 2009 р. тут проживало 1105,0 тис. осіб, а станом на 01.01.2013р. — 1077,3 тис. осіб. Це значно менше від довоєнного рівня (у 1940 р. — 1433,5 тис. осіб). Такий стан зумовлений сучасними міграціями населення за межі області та за кордон. В останні роки чисельність населення в області змінилася. Між переписами населення за 1989-2001 рр. зменшилася майже на 27 тис. осіб., а з 2001-2013 рр. — зменшилась ще на 65 тис. осіб. Кількість населення майже в усіх районах області (крім Тернопільського) зменшується. Особливо значне зменшення населення у Зборівському, Теребовлянському, Бережанському районах. Зміни в чисельності населення області відображаються демографічними показниками. Основними з них є коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення [3].

В сучасних умовах вони свідчать про несприятливість демографічної ситуації для процесу відтворення населення. Від кінця 1980-х років темпи природного приросту населення значно зменшилися. Якщо 2002 р. в розрахунку на 1000 жителів народжувалося 9,2 і помирало 14,4 особи, у 2013 — 11,3 а 13,8 осіб відповідно. Природний приріст постійно зменшується: 2002 - 5,2%, 2013 - 2,5%. Проте станом на 01.01.2013 р. природний приріст є додатним у міських поселеннях і становить + 1,6%, але значно гірша ситуація у сільській місцевості — 5,5%. В області від 1992 він від'ємний, кількість населення неухильно скорочується. Тернопільщина належить до областей України з низькими темпами природного приросту населення. Зниження цих темпів спостерігається із середини 70-х років ХХ ст. і пояснюється зменшенням показників народжуваності та зростанням смертності населення. Упродовж останніх років відбувається зменшення чисельності населення на 5-6 тис. осіб за рік. Серед найголовніших причин назовемо такі: погіршення умов життя людей, процес «старіння населення», міграції молоді за межі області тощо. У Тернопільській області люди пенсійного віку становлять понад 24% від всього населення. Тому показники смертності доволі високі. Максимум смертей припадає на чоловіків у віці понад 40 років, а жінок - понад 50 років. У віці до 1 року помирає щороку 150-200 дітей. Найпоширенішими причинами смертності в області є хвороби серцево-судинної системи, органів дихання, злоякісні пухлини, травми. Кризові явища в економіці призвели до зниження рівня життя людей та несприятливої демографічної ситуації в області, як і в Україні загалом. Показники народжуваності, смертності і природного приросту населення значно відрізняються в різних частинах області, у міських та сільських поселеннях. Найвищий природний приріст має населення м.

Тернополя (1,8 осіб на 1000 жителів), але він значно нижчий, ніж у попередні роки (в 2006 р. - 5,9 осіб на 1000 жителів). Незначний природний приріст мають окремі міські поселення. В усіх адміністративних районах області спостерігаються від'ємні показники природного приросту населення. Це означає, що в них кількість померлих перевищує кількість народжених. Найбільше природне скорочення населення у Зборівському, Лановецькому, Підволочиському, Підгаєцькому районах.

Найгірша демографічна ситуація у селах: у 2008 р. народжуваність становила 9,1%, смертність - 17,6%, (у містах - відповідно 9,3%, 10%), а станом на 01.01.2013 р. ця ситуація ще погіршилась, так народжуваність - 11,3%, смертність - 16,8% (у містах - відповідно 11,4%, 9,8%). Причинами такого становища є погіршення життя людей в умовах економічної кризи, «старіння» населення, посилення міграції процесів за межі області, менша кількість шлюбів і більша - розлучень. Пенсіонери становлять 24,1%, діти - 20,2%, решта - працездатне населення. Збільшення частки старших людей є однією з причин збільшення показників смертності. У 2013 р. в Тернополі - додатний природний приріст населення (1,6%), в усіх районах області - від'ємний. Найнижчий - у Зборівському (-10%), Гусятинському, Збаразькому, Підгаєцькому, Підволочиському, Лановецькому, Монастириському (-7, - 8%) районах, у яких переважають сільські жителі. Природне скорочення населення свідчить про депопуляційні процеси, що відбуваються в області загалом і в кожному районі зокрема. Особливо несприятлива вікова структура населення у сільській місцевості: діти становлять 20,5%, люди похилого віку - 29,8%, працездатні - 49,7%. Це зумовлює дальше збільшення показників смертності і демографічного навантаження. Нині в області загалом на 1000 працездатних людей припадає 800, у селах - 1014 непрацездатних. У майбутньому це знайде відображення у показниках працересурсного потенціалу [3].

Природне скорочення населення свідчить про процеси депопуляції населення в області. Цьому сприяють також міграції. Сучасні міграції населення мають соціально-економічні причини. Щороку певна кількість працездатного населення виїжджає з області на заробітки, деяка частина повертається назад. Уже з 1995 р. сальдо міграції є від'ємним, тобто кількість людей, які від'їжджають за межі області, більша від кількості людей, які приїжджають. Це позначається на чисельності населення області, що постійно знижується внаслідок від'ємного природного, а тепер і механічного приросту населення. Серед мігрантів значна частина тих, що виїжджають на сезонні заробітки (найбільше — у східні та південні області України, Росію, Польщу, Чехію, Англію, Грецію, Іспанію, Італію, Португалію, Німеччину, США, Ізраїль тощо). Сумарна кількість трудових мігрантів загалом у області станом на 01.01.2013 р. становила 48,4 тис. осіб. За даними сільських рад, у 1994 селах області станом на 01.01.2013 р. чисельність громадян, які працюють за межами України, склала 28 тис. осіб, або 6,33 % від кількості сільського населення у працездатному віці, у т. ч. 14,9 тис. чоловіків та 13,2 тис. жінок. Найбільші обсяги міграцій населення із м. Тернополя, Тернопільського, Заліщицького, Бучацького, Борщівського, Чортківського районів.

Основні потоки мігрантів формуються, як і раніше, із сільської місцевості, але в останні роки постійно збільшується механічний рух населення із міст унаслідок зупинки промислових підприємств, скорочення працівників багатьох установ і закладів. Починається також зворотний процес урбанізації — реурбанізація. Це повернення міських мешканців, які працювали на великих підприємствах і проживали в гуртожитках, у села. Поширені донедавна «маятникові міграції» населення (в окремі роки в них брало участь 20-25% сільського працездатного населення) різко зменшилися унаслідок скорочення діяльності, зменшення потужності, ліквідації багатьох підприємств і установ, де були зайняті «маятникові мігранти». На це вплинуло зменшення кількості рейсів автобусів і приміських поїздів, подорожчання транспортних послуг. Зі зміною форм власності на землю деяка частина людей залишається працювати в селах, інша — мігрує за межі області. У процесі близьких відносин з матір'ю, батьком, братами, сестрами, дідусями, бабусями й іншими родичами в дитини з перших днів життя починає формуватися структура особистості. Більшість населення в області становлять жінки — 53,5%, а чоловіки — 46,5%. На кожні 1000 жінок припадає 866 чоловіків. У дитячому віці хлопчиків більше, ніж дівчаток, бо на кожні 10 дівчаток народжується 11 хлопчиків. У середньому і старшому віці чоловіків стає менше, ніж жінок. Це зумовлено вищим показником смертності чоловіків, більшою кількістю мігрантів серед них.

Найбільша в області група працездатного населення (55,6%), але його частка в останні роки знижується. Ця група є основною у складі трудових ресурсів. Вона найбільша в м. Тернополі, бо сюди приїжджають на роботу і навчання люди з усіх частин області. В області зростає частка людей пенсійного віку. Найвища вона у Зборівському, Шумському, Лановецькому районах. У них переважає сільське населення, і з них формувалися основні потоки мігрантів у міста в попередні десятиліття. Кількість дітей та підлітків в області приблизно така ж, як пенсіонерів. Вона постійно зменшується в останні роки у зв'язку зі зниженням показників народжуваності [3].

Є значні відмінності у статевовіковій структурі міського і сільського населення. У містах проживає 44,5% чоловіків і 42,9% жінок області. У міських поселеннях, як видно з таблиці 5, значно вища частка працездатного населення, ніж у сільській місцевості. У них теж менша частка людей пенсійного віку. В обласному центрі такі люди становлять менше ніж 10% від усього населення. Це пояснюється значним припливом в міста молоді з сіл у попередні роки та дещо вищим природним приростом населення у м. Тернополі порівняно із середніми показниками в області.

Національний (етнічний) склад населення визначається за даними переписів населення. Згідно з останнім (2008 р.) на території Тернопільської області проживали люди 52 національностей. Переважну більшість населення становлять українці (97,2% — найвища частка серед областей України), є також росіяни, білоруси, поляки, євреї, ін. Такий склад населення сформувався під впливом політичних і соціально-економічних умов і зазнавав у процесі формування постійних змін.

Трансформаційні процеси в Україні супроводжуються поглибленням соціальної нерівності та бідності значної частини населення. З'явилися й формуються нові соціальні групи і верстви: олігархічні, кримінальні, нові багаті та нові бідні. Сьогодні ми спостерігаємо значну диференціацію між окремими верствами населення за рівнем доходів, власністю, доступом до влади, менталітетом, за способом і якістю життя[1, с. 439].

Як свідчать дослідження, середній клас в Україні є нечисленним: дуже незначна частина ідентифікують себе із середнім класом. Соціально-професійні групи, які у західних країнах традиційно належать до середнього класу, в Україні часто не володіють відповідними матеріальними ресурсами й соціальною самооцінкою. Прискорений процес бідності в Україні має деморуйнучий характер [1, с. 175] і вкрай негативно позначається на основних якісних характеристиках населення.

За даними Держкомстату України, за 2013 р., серед областей найнижчим рівень заробітної плати за цей час був у Тернопільській області – 2312 грн. (71,6 % до середнього рівня по економіці), найвищим – у Донецькій області – 3713 грн. (115,1 %). У м. Києві – 4946 грн. (153,2 %). На міжрегіональному рівні найнижча заробітна плата у вересні 2013 року була у працівників Тернопільської області (2312 грн.), а найвища – у працівників Донецької області (3787 грн.). Станом на 2011 р. рівень бідності в Тернопільській області становив 24,4%, тобто регіон потрапляє до зони із середнім рівнем бідності, тоді як м. Тернопіль, як і інші обласні центри України, має наднизький рівень бідності, що дорівнює 18,6%. Певною особливістю Тернопільської області є відсутність міст обласного підпорядкування. Територія області “поділена” між двома зонами бідності, а саме середнього та високого рівнів бідності. Так, із середнім рівнем бідності – від 26,3% до 28,1% – в області у 2010 р. зафіксовано вісім районів, шість з яких (Кременецький, Шумський, Лановецький, Збаразький, Зборівський та Тернопільський) знаходяться на півночі області і лише два – на півдні (Монастирський та Бучацький, бідність в яких становить, відповідно, 26,5% та 28,1%). Саме два останніх, що прилягають до сусідніх районів Івано-Франківської області з високим рівнем бідності, через переважання в них частки бідних ці райони утворюють “осередок” серед більш благополучних районів півдня Тернопільської області. Станом на 2012 р. в Тернопільській області рівень бідності становив 25,1%, тоді як обласний центр (м. Тернопіль), так само як і інші обласні центри України, характеризується наднизьким рівнем бідності, а частка населення, що проживає в ньому і знаходиться за межею бідності, дорівнює 19,4%. Певною особливістю Тернопільської області є відсутність міст обласного підпорядкування[2].

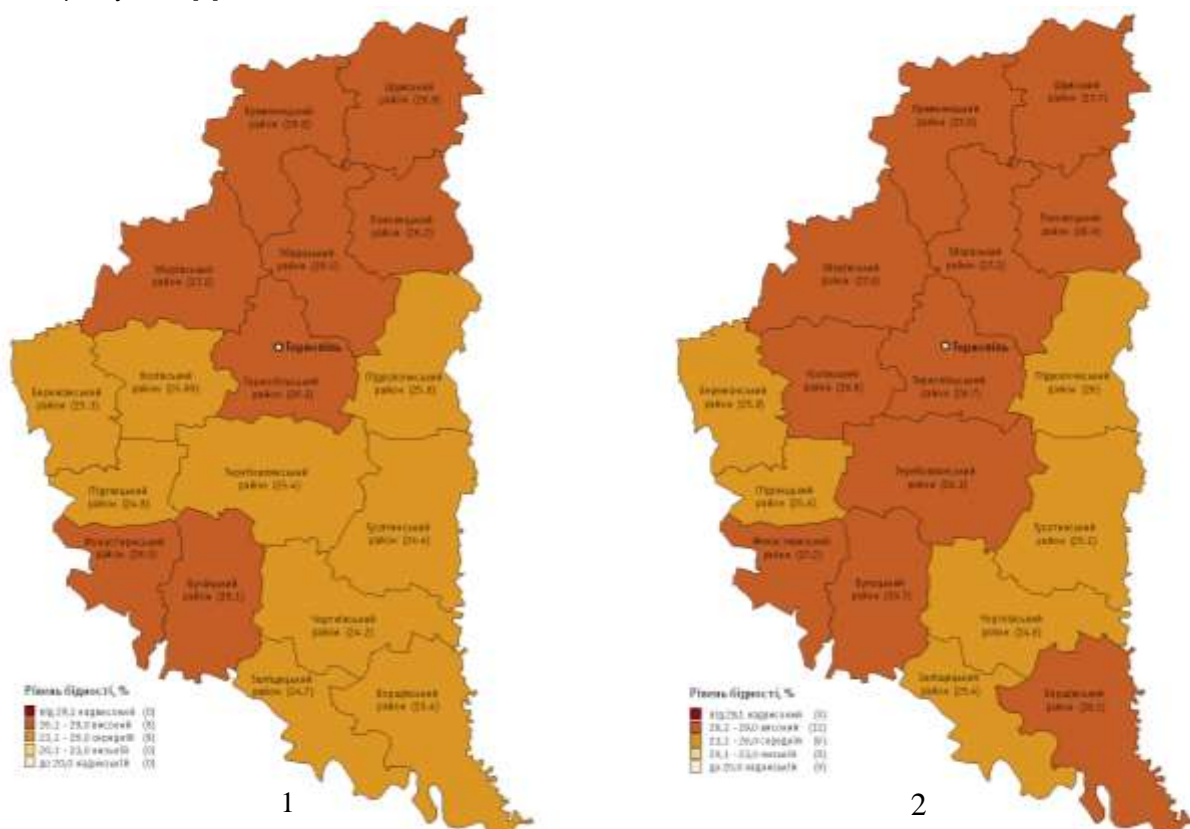

Рис.1. Рівень бідності в Тернопільській області (за даними Головного управління статистики у Тернопільській області, 2010 р.(1), 2012 р.(2))

В цілому територія області поділена між двома зонами, а саме, середнього та високого рівнів бідності. Так, до високого рівня бідності – від 26,1% до 29,0% – в області у 2012 р. належало вісім районів, шість з яких скупчені у північній частині області, а два – у південно-західній частині. Західний осередок середнього рівня бідності, що складається з Бережанського(25,8%), Козівського (25,9%) та Підгаєцького

районів (25,6%), межує з двома районами Івано-Франківської області (Рогатинський – 25,5% та Галицький – 24,8%) із середнім рівнем бідності та з Перемишлянським районом (28,5%) Львівської області з високим рівнем бідності. Південно-східний “осередок” середнього рівня бідності Тернопільської області, що складається з п’яти районів (Чортківський, Заліщицький, Підволочиський, Густинський та Борщівський), межує із п’ятьма західними районами Хмельницької області, яким також притаманний низький рівень бідності (20,1% – 23,0%)[2].

Те, що рівень бідності в області є значним, засвідчують найрізноманітніші показники: низька якість раціону харчування, постійний відтік громадян за межі області, країни, низька народжуваність, висока захворюваність і смертність, незадоволеність широких верств суспільства загальноекономічною ситуацією та своїм матеріальним становищем, заборгованість із виплати заробітної плати, низький рівень оплати праці працівників, у тому числі працівників бюджетних установ та державних службовців, який упродовж тривалих років є найнижчим в Україні, високі темпи зростання споживчих цін, недостатнє матеріальне та фінансове забезпечення центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів, а також тіньова зайнятість, високий рівень безробіття та інше. Для розв’язання проблем бідності необхідний комплексний підхід, взаємодія та координація на обласному рівні роботи органів місцевої виконавчої влади та територіальних представництв центральних органів виконавчої влади.

Явище бідності є вкрай небезпечним, оскільки погіршує якість населення, руйнує продуктивні сили суспільства та дестабілізує соціальну ситуацію.

На сучасному етапі суспільного розвитку дедалі більше зростають вимоги до якісних характеристик населення. Якщо раніше передумовою економічного зростання вважалося збільшення чисельності населення, то в сучасний період домінуючим фактором є поліпшення якості населення, тобто підвищення-розвиток комплексу властивостей-здібностей населення як суб’єкта життєдіяльності, зокрема, стану здоров’я, освітнього рівня, професійних і творчих здібностей. Разом із тим, доводиться визнати, що в Тернопільській області сучасні соціально-економічні умови формування якості населення відзначаються такими рисами, які не сприяють її примноженню-розвитку, а обумовлюють деградацію, і подекуди й руйнацію вже досягнутої якості. Системна криза, у якій вже тривалий час перебуває українське суспільство, характеризується падінням життєвого рівня населення, високими показниками нерівності в розподілі власності, у доступі до різного роду ресурсів та значними масштабами низхідної соціальної мобільності. Ці явища обумовили зростання соціальної напруженості та відчуження, погіршення якості соціальної взаємодії і, як наслідок, зростання масштабів бідності населення, та погіршення демосоціальної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лібанова Е. М. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. –2012. – 184 с.
2. Левчук Н. М. Асоціальні явища в Україні у демографічному вимірі: монографія /Н. М. Левчук; відпов. ред. д.е.н., проф. В. С. Штенко. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2011. — 492 с.
3. <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>

*Янець Н.
Науковий керівник –доц. Царик П. Л.*

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕРИТОРІЇ КРАСИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

На сьогоднішній день актуальними та необхідними є питання глибокого пізнання, вивчення свого рідного краю, зокрема вивчення природних, екологічних, соціологічних, фенологічних та інших особливостей сучасного стану території рідного краю. Нагальною є потреба в необхідності комплексного і всебічного вивчення таких невеликих територій в межах не лише Хмельницької області, але й України в цілому.

Метою мого дослідження є аналіз стану і розвитку природних умов і ресурсів територій Красилівського району Хмельницької області. Для досягнення цієї мети я виконав цілий ряд завдань, що розглядалися у фізико-географічному і соціологічному контексті. Зокрема, виконана характеристика усіх компонентів природи рідного краю, цілого ряду природних процесів та явищ, а також розглянуто структуру природо-заповідного фонду та існуючі місцеві екологічні проблеми природокористування.

Висвітлення на науковому рівні динамічних та функціональних особливостей розвитку природи, безпосереднє виявлення невідомих досі місцевих природних феноменів, що потребують глибшого краєзнавчо-географічного дослідження, оприлюднення виявлених фактів і явищ, глибоке використання звітно-статистичних та наукових матеріалів сприятиме формуванню уявлень про виникнення та перебіг причинно-наслідкових зв’язків місцевих природних процесів та поповненню конкретними знаннями про територію рідного краю.

Красилівщина – це територія з мальовничими куточками природи та різноманітним природним світом, сприятливими умовами для розвитку місцевого господарства та життєдіяльності населення. Район розміщений в Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції, лежить в межах вологої помірно-теплої агрокліматичної зони. Об’єкт дослідження знаходиться в центральній частині